

РЕЦЕНЗИЯ

от член кореспондент, професор Мила Сантова, доктор на
изкуствознанието

за труда на
Пламена Заячка

ОБЩНОСТТА С НАСЛЕДСТВО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА ОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛИЗАЦИЯ НА КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Дисертация за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“
по научната специалност: 3.1. „Социология, антропология и науки за
култура“

Докторска програма „Културология“
(Културни инициативи и публични политики)

Научен ръководител: проф. д.н. Иван Кабаков

София, 2019

Дисертацията на Пламена Заячка върху проблематиката на *Общността с наследство* се развива, ако мога така да кажа, в три паралелни, но взаимосвързани „равнища“, като движението в цялостния текст е от общото към частното. Първото ще назова най-общо *концептуално*. То се ситуира в Първа и частично във Втора глава. В него се представят и анализират културни политики/документи на международни организации, обглеждат се понятия, набелязват се важни движения и развитие в семантичните интерпретации. Второто се фокусира върху проблематиката на легислативна система/практика в Р България – части от Втора глава. Текстът на третото се развива върху проблемите на опазването и социализацията на културното наследство в международен и национален план, като последния е аргументиран с по-частни изследвания от типа на case study – Трета глава.

Основна връзка между така на-общо очертаните „равнища“ осъществява субект с важна роля в процесите по опазване на наследството, като какъвто

все повече е разпознавана **общността**. Всъщност в дисертацията общността е основен герой и това не е случайно. В представения текст от около 200 страници докторантката системно и аргументирано показва това. Върху основата на значимо количество документи, разработвани и/или приети от международни структури и организации, които очевидно добре познава, докторантката убедително извежда ясна линия на концептуални промени в схващанията за характера на самото наследство и онова, което следва да се опазва. Изхождайки от едно, свързващо се с романтизма схващане за ценността на наследството, разработвайки идеята за културните права, даващи не само основания за участие в управлението, но и осъществяващи връзката с правата на човека (Всеобщата декларация от 1948), чрез което на културата се гледа като част от фундаменталните човешки права, в дисертацията постепенно и убедително се изгражда образа на общността като герой в тези процеси.

Всъщност става въпрос за едно малко или почти непознато у нас (а и в известен смисъл и в международен аспект) движение в концептуален план, в което от идеята за опазване на материална даденост (от миналото), определяна и схващана като културно наследство, се върви към идеята за протекция на носителите/създатели/притежатели на това наследство. Втората част на това уравнение е значително по-сложна за решение, тъй като – дисертацията добре показва това, тя е много динамична и в известен смисъл разнолика (вж. напр. Типология на общностите). В този смисъл не случайно Рамковата конвенция на Съвета на Европа за значението на културното наследство за обществото (Фаро, 27 Октомври 2005 г.) е основен обект на анализ в дисертацията. Този международен документ, приет с гласа и на България, но все още не ратифициран от нея, на практика формулира нови схващания в полето на наследството и неговото притежание/опазване. В работата си Пламена Заячка ясно показва това. Не на последно място развива иновативната идея за валоризацията (на наследството) като част от устойчивото развитие.

Смятам, че ясно изведената в дисертацията линия на концептуално движение от паметници към общности в схващанията за наследството, неговото опазване, социализация и пр., е **основен принос** в този текст. То е проследено във времето според последователно приеманите от

международната общност документи, в част от които България е страна. Въвеждането на акцента за притежание на наследството, както и такива аспекти като културни права, управление на наследство и пр., са неразривна част от характеристиките и функционалностите на „новия“ колективен обект/субект. Поставих „новия“ в кавички, тъй като по-коректно би било да се говори не толкова за негова поява, колкото за смисловото му обогатяване. Тук в предни позиции се извежда разпознаването на международно и др. равнища на стойността на човешките ценности.

В посочването на приносите без съмнение следва да се включат специално частите от текста, посветени на ролята и значението на общността с наследство в процеса на опазване и социализация на културно наследство.

Всъщност в българската специализирана литература дисертацията на Пламена Заячка за първи път разглежда цялостно проблематиката на Конвенцията Фаро. За тази разработка, разбира се, трябва да се отдаде, заслуженото и на научния ѝ ръководител – проф. Иван Кабаков.

Като силни в дисертацията бих искала също да отбележа и онези нейни части, които по-горе назовах с достатъчно широко възприетия термин *case study*. Във висока степен те показват на практика пълноценността на анализа от частта, която условно назовах „концептуална“. Те показват и още нещо – стойността на участието на общността с наследство в йерархията от участия, ангажирани с опазване на наследството, потенциала на самоорганизиращото се гражданско общество. И още нещо – в текста е показано постепенно координиране на усилията на документи на различни международни структури (напр. Конвенции на ЮНЕСКО 1972, 2003, 2005 и пр.) и различни конкретни интереси (артефакти, елементи, ландшафт и пр.), към които, разбира се, се добавя и ролята в това отношение на ЕС. Те водят до идеята за онази синергия на усилията, за която в последно време все по-активно се говори и която в случая е достатъчно видима в образа на общността.

За добро или зло, както и независимо от отделни успехи, България не е най-добрия пример относно прилагането на културни политики за опазване на наследството и/или свързани със съществуващата международна документация в това отношение.

Пламена Заячка добросъвестно проследява националните нормативни документи, свързани с това поле. За съжаление в него съществуват и недостатъчно активни участъци, към които оптимистичната футуристична визия, не винаги е доброто решение.

Не бива да се пропускат и приложените две Библиографски справки за „общност с наследство“ на статии в JSTOR, илюстриращи движението на интереса към този проблем.

В тази добра работа претенциозният читател може да открие понякога и отделни дребни детайли, преосмислянето на които само би било в нейна полза. Ще посоча някои от тях.

- Работейки с Препоръката на ЮНЕСКО от 1989 година, Заячка очевидно се ползва от френската ѝ версия (имаща своите конкретни политически основания), говореща за традиционна и народна култура, за разлика от английската, използваща достатъчно установената у нас дума „Фолклор“, което за българоезичните читатели придава конкретен смисъл. Би било добре това да се посочи, дори и само напр. в бележка, още повече, че Препоръката е публикувана на български.
- Когато се говори за български вписвания в представителния списък на елементи на нематериално културно наследство на ЮНЕСКО, очевидно трябва да се добави и мартеницата, независимо от факта, че това е мултинационална кандидатура
- При текстовете за последната Стратегия за българската култура 20-30, би било добре да се има предвид, че като „първа“ може да се определя само периода. Всъщност това е документ, който се изработва на нерегулирани етапи в последните десетина години, като

в посочената в дисертация последна версия присъстват текстове от предходните

- Националната представителна листа на елементи на нематериалното културно наследство не е на ЮНЕСКО, а на българската държава, поради което е и национална

Този тип подлежащи на уточнение детайли в никакъв случай не нарушават облика на работата, която заслужава висока оценка. Те биха полезни с оглед на едно предстоящо издание на текста, което препоръчвам.

Като имам предвид качествата, които дисертационният текст притежава и които говорят за качествата на автора си, убедено предлагам на Пламена Заячка да бъде присъдена образователната и научна степен „Доктор“.

Мила Сантова

член кореспондент, професор, доктор на изкуствознанието